

Zondag 29 januari 2023

vierde na Epifanie

Lied: 'Hulp en tegenover' – door de musicalgroep

Lezing uit de Torah: Genesis 4,1-16

*Lied: 'Zolang wij ademen': **lied 657, 1 en 2***

Overweging, met als onderdeel daarvan 'Er is leven' – door de musicalgroep

'Dolend en dwalend zul je over de aarde gaan.'
Het is Gods straf voor Kaïn. Want Kaïn heeft zijn broer Abel doodgeslagen. Daar was niet veel voor nodig. Abel was niet zo'n sterke persoon. 'Lucht', 'zuchtje', betekent zijn naam. Hij is het mindere broertje. Degene die erom vraagt verzorgd en beschermd te worden. 'Moederskindje', noemt Kaïn hem in de musical. Had Kaïn de bedoeling hem te doden? Vast niet. Maar als hij zijn agressie eenmaal de vrije teugel geeft, is Abel, het zuchtje, nergens meer.

En dolend en dwalend gaat Kaïn over de aarde. Hij vindt geen zielenrust meer, waar hij ook gaat. Zijn geweten volgt hem overal en klaagt hem overal aan. Zoals dat kan gaan – wanneer we iets gedaan hebben waar we ons schuldig over voelen. Zoals dat kan gaan als ons geweten niet zwijgt.

Hiermee begint de musical. Kaïn doolt en dwaalt. Gerard van Midden, de schrijver van de musical Kaïn, vat dat heel ruim op. Hij vertelt hoe Kaïn zwerft door de oerverhalen. Overal duikt hij op. Als toeschouwer; als deelnemer; als opgejaagd wild; als zoeker. Kaïn die zijn broer doodt omdat hij zich niet gezien voelt – God kijkt immers naar het offer van zijn broer en niet naar dat van hém. Kaïn die een stukje is van ieder van ons die wel eens het gevoel heeft: ik word niet gezien...

De musical begint met een puinhoop: met een enorme klap stort de toren van Babel in. Wie komt onder het puin vandaan? Kaïn. Natuurlijk. Waar dromen in duigen vallen, daar is hij. Kaïn is de verpersoonlijking van onze vergeefse verlangens. Hij is ons verdriet om wat kapot is en niet meer hersteld kan worden.

Dat weet Kaïn zelf ook. Hij hoort zijn innerlijke stem spreken – al luistert hij er liever niet naar. Een stem die hem op zijn fouten wijst. Maar ook een stem die hem uitdaagt. Blijf niet passief, blijf niet hangen, zegt de innerlijke stem. Kijk vooruit. Dóe iets. Ga bouwen. Wat je ook van die bouwers van de toren van Babel kunt zeggen, zij bouwen tenminste.

Maar voordat Kaïn dat kan, heeft hij een lange weg te gaan. Zelfs al weet hij misschien wel diep vanbinnen dat de stem gelijk heeft. En hoe vaak overkomt ons dit niet. Dat we goed wéten hoe we het zouden willen. Maar dat we er niet toe komen die weg te gaan... Dat van alles ons tegenhoudt. Spijt? De moeite te aanvaarden wat is? De angst om de dingen onder ogen te zien zoals ze zijn? Kaïn kan zich nog niet verzoenen met zichzelf. Ook in hem huist het kwaad, dat weet hij nu – maar wat is dat moeilijk te aanvaarden...

Dan zien we in de musical in een flash back Adam en Eva. We hoorden het hier vorige week. Het lied 'hulp en tegenover' vertelde ervan. Het verhaal loopt parallel aan dat van Kaïn en Abel. Ook dit verhaal vertelt van een gesprek. Hier is het een gesprek tussen Eva en de slang. In het verhaal over Kaïn en Abel is het een gesprek tussen Kaïn en God. Eén ding wordt duidelijk: er is een keuze. Eva kiest. Kaïn kiest. Beiden nemen een noodlottige beslissing. In beide verhalen doet hier het kwaad zijn intrede in het leven van mensen. En in beide verhalen roept God de dader ter verantwoording. Adam, waar ben je? Kaïn, waar is Abel, je broer?

En Adam en Eva en Kaïn – hoe reageren ze?
Hoe reageren wij?

We verdedigen onszelf. Hoe vaak lopen we niet weg voor onze fouten. Hoe vaak proberen we ze niet te verdoezelen. Of vergoelijken. Dat viel toch wel mee! Dit was toch niet zo erg! Dit is toch niet mijn schuld?

Soms zijn het dan anderen die ons op onze fouten wijzen. Soms op een niet al te vriendelijke manier. Wanneer de mensen bij de stadspoort van Babel doorhebben wie Kaïn is, laten ze duidelijk merken dat ze hem niet moeten. Hij wordt beschimpt en weggekeken. Hé, dat is er een! Zo'n asociale zonderling. Geen huis, geen geld, geen klasse. Zo eentje die ons leven mijdt; zich weigert aan te passen. Dat is er een!

In de musical, als het ware tussen de bedrijven door, zien we God aan het werk. God die de wereld schept.

Die gewaarschuwd wordt door de slang. Zij voorspelt dat de schepping een zevenkoppig monster wordt. Dan volgt het verhaal waarin dat gegeven verder wordt uitgewerkt: we zien Noach. Hij wordt in de bijbel een 'rechtvaardige' genoemd. Hij is ervan overtuigd dat hij door God geroepen wordt en dat hij de wereld zal redden. Niet iedereen, dat gaat niet, maar van elke diersoort twee exemplaren. Één zijn eigen gezin. Maar hoe rechtvaardig is dit? Kaïn doet aangifte. God en Noach worden aangeklaagd voor het beramen van moord. Is God wel een haar beter dan hij?, lijkt hij te vragen. Het kan ook onze vraag zijn. God, waarom heb je de schepping niet wat rechtvaardiger gemaakt? Waarom gaan er kinderen dood? Waarom zijn er mensen zoals Poetin die de ergste oorlogsmisdaden kunnen begaan?

Als reactie wordt de psalmdichter aan het woord gelaten. De dichter van psalm 104 – we hoorden hem net. Die zelf geen antwoord heeft. Wat hij dicht, lijkt op wat Job tenslotte ontdekt. Job komt tot de conclusie dat hij eigenlijk maar één ding weet: dat God groter is dan wij ooit kunnen begrijpen. Ook de psalmdichter komt tot die ontdekking. Hij bezingt hoe onzegbaar groots Gods schepping is. En hoe het leven een cadeau is.

Terug naar Kaïn. Hij herinnert zich hoe het liep tussen hem en Abel – en hij brengt zich de ongelukkige afloop van hun ruzie te binnen. Het paradijs was verloren – zoveel was hem wel duidelijk. En hij vluchtte weg van zijn ouders. Schuldig en gefrustreerd, boos en verslagen. Boos zoekt hij zich een weg door het leven. Door de oerverhalen. Boos klaagt hij God en Noach aan. Boos komt hij tenslotte in Babel terecht – het begin en het einde van de musical. Plek waar mensen hem niet moeten.

Maar ook de plek waar hij tegen wil en dank luistert naar zijn innerlijke stem. Die hem zegt dat hij volwassen moet worden. Dat hij niet weg kan blijven lopen voor zijn schuldgevoel. Dat hij de verantwoordelijkheid voor zijn leven moet nemen. Die hem zegt dat er niet alleen kwaad in hem is, maar ook goed. Die hem vraagt: wat heb je nodig?

En Kaïn antwoordt: ik heb iemand nodig. Iemand die mij, nou ja, dat kan natuurlijk niet, maar iemand die mij niet veroordeelt... Iemand die met mij iets wil opbouwen...

Lied: 'Er is leven'

Het wonderlijke en troostrijke van het verhaal van Kaïn en Abel – het is dat het over Kaïn gaat. Ja, eerst ging het over Abel, de jongste, de minste, hij werd door God gezien. Maar toen vermoordde zijn broer hem. En God liet Kaïn niet los. Eerst zag hij Abel – en nu ziet hij Kaïn. Ook nu kiest God voor de zwakke, de minste, voor de mens in het donker.

En God geeft hem een teken mee. Wat voor teken is dat geweest? Antropologen denken aan een brandmerk. Een van de nazaten van Kaïn, Tubal-Kaïn, is dan ook smid en wordt de stamvader van alle smeden. Wat het ook is, dit teken – het beschermt hem. En zoals we in Kaïn onszelf kunnen herkennen als de feilbare mensen die we zijn, is ook dat teken bestemd voor ieder van ons. God laat ons ermee weten dat we niet door mensen afgerekend mogen worden op onze fouten. Dat geen mens een ander waar dan ook op mag afrekenen. Dat iets anders wezenlijk is – het lied dat we hoorden roept ons daartoe: dat we elkaar leven geven. Er is leven door een ander die je ziet zoals je bent; die je troost in zware dagen, die in jou een mens herkent. Er is leven door een ander die jou oordeelloos aanvaardt; die jouw vragen in je spiegelt en je weer tot mens verklaart.

Muziek

*Lied: 'Stem als een zee van mensen': **lied 828***